

HÂTEM TÂYÎ HİKÂYELERİ
(Hâzâ Dâsitân-ı Hâtem Tâî)

YAYIN NO: 787

HÂTEM TÂYÎ HİKÂYESLERİ
(Hâzâ Dâsitân-ı Hâtem Tâyî)

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 16228

1. Basım: Ekim 2016

ISBN: 978 - 605 - 9241 - 87 - 8

Genel Yayın Yönetmeni: *Ahmet Nuri Yüksel*

Kapak: *Kenan Özcan*

Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*

Baskı: *Alemdar Ofset*

Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 29-30 Topkapı / İstanbul

Tel: (0212) 544 23 09

Kapak Baskı: *Azra Matbaacılık*

Cilt: *Çevik Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul

Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74

bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

HÂTEM TÂYÎ HİKÂYELERİ

(Hâzâ Dâsitân-ı Hâtem Tâyî)

Osmanlı Türkçesinden yazı çeviri:
Recep Seyhan

Recep Seyhan

Amasya/Taşova-Yeşilyurt köyü doğumlu. Marmara Üniversitesi lisans (Türk Dili Edebiyatı) mezunu. MEB'e bağlı okullarda eğitimci ve idareci olarak çalıştı. Almanya'da, Baviera Eyaleti'nde Ana Dili Tamamlama Dersleri öğretmeni olarak görev yaptı. Buradaki gözlem ve izlenimlerini daha sonra Augsburg Notları üst başlığıyla Çöp Kovanındaki Resimler adı altında yazdı. Bir süre de günlük bir gazetede musahhah olarak çalıştı.

1979'dan başlayarak *Türk Edebiyatı*, *Mavera*, *Ayane*, *Aylık Dergi*, *Kayıtlar*, *Dergâh*, *Yedi İklim*, *Türk Dili*, *Hece*, *Dil ve Edebiyat* gibi çeşitli edebiyat ve sanat dergilerinde hikâye ve edebî yazılar yazdı. Seyhan, İstanbul'da mukim.

Yazarın yayımlanmış kitapları:

Çiçekler Kesmişti Selâmı (öykü, *Ayane*, 3. baskı Bilge Kültür Sanat, 2015)

Güneşin Doğduğu Yerde (öykü, Okur Kitaplığı, 2013-ESKADER hikâye ödülü, 2. baskı 2016)

Azazil'in Kapısında (öykü, Bilge Kültür Sanat, 2015)

Metal Çubukların Dansı (öykü, Bilge Kültür Sanat, 2016)

Hâtem Tâyi Hikâyeleri (yazı çeviri, Bilge Kültür Sanat, 2016)

Edebî Metinler 1, 2 (Bakanlık tavsiyeli, telif ders kitabı, Deniz Yayınevi, 1999)

İÇİNDEKİLER

HÂTEM TÂYÎ	7
Hâtem Tâyi Destanı'nı Okuma Kılavuzu	9
HÂZÂ DÂSİTÂN-I HÂTEM TÂYÎ	13
Said Emin'in Hıyaneti Beyanındadır	14
Hâtem'in Divan Toplaması ve Said'in Huzura Çağrılması	18
Cüneyd'in Huzura Alınması	20
Hâtem'in Yolculukları	22
Yemen Padişahının Kızının Hikâyesi Beyanındadır	25
Hâtem'in Birinci Yolculuğu: Rey	27
Uğru ile Aslan Hikâyesi	28
Rey Şehrinde Kız Padişahla Karşılaşma	31
Hâtem'in Banû Sultan'la Karşılaşması	33
Hâtem'in İkinci Yolculuğu: Kandelüsya	39
Hâtem'in Üçüncü Yolculuğu: Taberistan	47
Bezîrgân Salus'un Hikâyesini Beyan Eder	48
Hazreti İsa ile Natur Hikâyesi	49
Hâtem'in Taberistan'da Âmâ Arap'la Buluşması	52
Hâtem'in Dördüncü Yolculuğu: Babil / Çamaşırcı ile Buluşması	55
Hâtem'in Beşinci Yolculuğu: Bedehşan / Eskiciyle Buluşması	56
Hâtem'in Altıncı Yolculuğu: Horasan / Şeyhle Buluşması	58
Şehzade İken Çöllere Düşen Gencin Hâlini Beyan Eder	59
Şehzadenin Zenciler Ülkesindeki Maceralarını Beyan Eder	64
Kıssa: Şehzadenin Bağban ile Karşılaşması	71

Şehzadenin Şahbanû'ya Âşık Olması.....	75
Hâtem'in Bedehşan'a Dönüşü.....	81
Eskicinin Hikâyesini Beyan Eder.....	86
Eskicinin Derdi.....	94
Hacı Abdi'nin Çözümünü Beyan Eder.....	97
Eskicinin Ağlayıp Gülmesinin Sırrı.....	102
Hâtem'in İkinci Taberistan Yolculuğu.....	103
Çamaşırcının Kuşla İmtihanı - İkinci Biri Minareye Çıkması.....	105
Çamaşırcının Yolculuğu - Küçük Semerkant.....	108
Vezirlerin Fitne Kazanı.....	111
Orta Semerkant'ta.....	114
Hâtem'in, Çamaşırcının "Bir'e Alıp Yine Bir'e Vermek"teki Kazancının Sırrını Sorgulaması.....	118
Çamaşırcı, Güzeller Meclisinde.....	125
Çamaşırcının Kuşun Kanatlarında Seyahati.....	127
Hâtem'in Taberistan'dan Babil'e Gelişi.....	129
Âmâ Arap'ın, Ensesine Tokat Attırmasının Sırrı.....	131
Dervişle Bilinmeze Yolculuk.....	133
Hâtem'in Kandelüsyâ'ya İkinci Yolculuğu.....	146
Elmas Kıran Gencin Kırdığı Elmasları Ezip Rüzgâra Savurduğunun Sırrı.....	150
Hâtem'in Rey Şehrine Dönüşü, Banû Sultan ile Görüşmesi.....	163
Kız Padişahın Tükenmez Hazinesinin Kaynağını Beyan Eder.....	164
Hızır Sanılan Adamın Anlattığı Hikâye.....	168
HÂTEM TÂYÎ BİBLİYOGRAFYASI.....	171

HİKÂYE KAHRAMANI HAKKINDA

HÂTEM TÂYÎ

(حاتم التايي)

Künyesi: Ebû Seffâne (Ebû Adî) Hâtim b. Abdillâh b. Saidet-Tâyî el-Kahtânî (ö. 578 [?]) Câhiliye döneminin cömertliğiyle ünlü şairi. Tay kabilesinin reisidir. Babası Abdullah o henüz çocukken ölmüş, kendisini zengin ve cömert bir kadın olan annesi Guneyye (Inebe) bint Afif yetiştirmiştir. Hâtem'in cömertliği, aşırı harcamalarını engellemek için kardeşleri tarafından hapsedilecek kadar iyiliksever olan annesinden gelir.

Hâtem, çocuk yaşlarından itibaren cömertliği ve misafirperverliğiyle tanınarak "Cevâd" (Ecved) lakabıyla anılmıştır. Bir şiirinde, bu husustaki aşırılığı yüzünden yanında kaldığı dedesi Sa'd'ın kızarak kendisini terk ettiğini bildirmektedir (Dîvân [nşr. Müfîd M. Kumeyha], nâşirin girişi, s. 67).

Hâtem menkıbelerde İslâmiyet'ten önceki mert ve cömert Arap tipinin ideal örneğini oluşturur. Câhiliye devrinde yaşayan üç ünlü cömertten biri olan Hâtem'in (diğer ikisi Kâ'b b. Mâme ve Herim b. Sinân) bu özelliği darbimesel hâline gelmiştir. Bugün dahi birinin cömertliği övülürken "Hâtem'den daha cömert" (اجود من حاتم) denilmektedir. Hatta ölümünden sonra, hayatını geçirdiği Hâil vadisinin Tünega yöresinde bulunan Uvâriz dağındaki mezarını ziyarete giden yolcuları ağırladığı yolunda efsaneler anlatılır.

Devlet adamı (Basra padişahı), edip, halkiyatçı, gönül ehli ve farklı zamanlarda yaşayan/yaşatılan evrensel ve muhayyel bir halk kahramanı olan Hâtem iyi bir şairdir de. Hâtem'in divanı birçok defa neşredilmiştir Bu neşirlerin en iyisi, Hâtem'in hayatı ve şiirleri üzerine kapsamlı bir incelemeyi de ihtiva eden Âdil Süleyman Cemâl neşridir. Bu kaynaklardan onun cömertlik, hoşgörü, tevazu, sadakat, iffet ve vefakârlık gibi erdemlerle temayüz etmiş bir insan olduğu, şarap içmeyi ve sefahati haram saydığı, Tay kabilesi arasında yaygın olmasına rağmen Hristiyanlığı kabul etmediği ve atalarının dinine sadık kaldığı öğrenilmektedir.

Kaynakların ittifakına göre, Hâtem'in kızı Seffâne, Hz. Ali kumandasında Tay kabilesi üzerine gönderilen bir seyye tarafından esir alınarak Medine'ye getirildiğinde Resûl-i Ekrem'e "Hâtem et-Tâyî'nin kızı" olduğunu söyleyip onun hatırı için serbest bırakılmasını istirham etmiş. Hz. Peygamber de ondan, babasının vasıflarını saymasını istemiş. Seffâne'nin bunları anlatması üzerine "Senin baban İslâm'ın telkin ettiği faziletlerle süslü bir adamdı" diyerek onun serbest bırakılması için emir vermiştir.

Hz. Ali'nin Tay kabilesi topraklarına yaklaşması üzerine Suriye taraflarına kaçan Hâtem'in oğlu Adî ise daha sonra dönüp İslâmiyet'i kabul etmiş, Cemel ve Sıffin vak'alarında bulunarak Hz. Ali'nin sancağını taşımıştır. Hâtem'in Abdullah adındaki oğlu ise İslâm'dan önce ölmüştür.

Bir halkiyatçı olduğunu söyleyebileceğimiz Hâtem, İslâm coğrafyasına nüfuz ederek evrensel bir zemin bulur. Bizim kültürümüzde de önemli bir yeri olan Hâtem, XIII. yy'da Basra padişahı olarak yeniden dirilmiş ve kendini âdeta güncellemiştir. Halk hikâyeleri ile yetinmeyen Hâtem, masallarımıza da nüfuz etmiş, böylece sözlü kültürümüzdeki mümtaz yerini almıştır. Anadolu'da, divanlarda, bezeklerde, ocaklarda, dergâhlarda, halk meclislerinde

uzun kış gecelerinde yüzyıllarca yaşamıştır. (Hâtem hakkında bibliyografya niteliğindeki ayrıntılı bilgiler kitabın sonunda Hâtem Tâyi Hakkındaki Çalışmalar bölümünde verilmiştir.)

Hâtem Tâyi Destanı'nı Okuma Kılavuzu

Hâtem Tâyi adının imlasında kaynaklarda farklılıklar vardır: Hâtim et-Tâî, Hâtim-i Tâî, Hatem Tâî, Hâtem-i Ta'i, Hatem-i Tâî, Hatem et-Tâî, Hatemü-t Taî, Hâtem-i Tey; Hâtemti, Hatem Tayî gibi farklı imlalardan bize göre en doğrusunu tercih ettik: **Hâtem Tâyi**. Bu konuda önümüzde tescillenmiş imlalar var: Hüseyin Ayvansarayî (Ayvansaraî değil), Cemaleddin Aksarâyî (Aksarâî değil); çünkü Hâtem Ta kabilesine değil Tay kabilesine mensup; dolayısıyla "Tay'a mensup olan Hâtem" den söz ediyoruz. Bir başka yön de Hâtem adı bir tamlamayla değil nispet ʿsi ile ifade edilmelidir diye düşünüyoruz.

Çalışmamızda öncelikli olarak 1256/1840 tarihli matbu baskı esas alındı. Ancak gerekli durumlarda taş baskıya müracaat edildi. Az da olsa yapısında tereddüde düştüğümüz bazı kelime veya cümlelerde bu iki kaynaktan eserin ruhuyla ve kelimenin bağlamıyla uyumlu olan tercih edilerek makul olana ulaşılmış; gerekli durumlara dipnotta şerh düşülmüştür. Böylece eserin ortaya çıkarılışında **taş baskıyla matbu nüsha karşılaştırmalı** olarak taranmış oldu. Böyle bir işlemin zorluğunu erbabı bilir. Umuyoruz sonuçtan yüzümüz ak çıkar.

Anonim hikâyelerin ortak bir özelliğidir: Bu metinler anlatıla anlatıla devrederken anlatıcıların anlatımlarında az çok farklılaşırlar; anlatıcının kültürel birikimine ve çağının rengine bürünürler. Bu hikâyenin de aynı yoldan geçtiği anlaşılıyor; hatta farklı zamanlarda ve farklı

coğrafyalarda yaşatılan birden fazla Hâtem'den de söz edebiliriz. Nitekim, Hâtem'in İslâmiyet'in doğuşu arifesinde yaşaması, buna mukabil hikâyede İslâmî motiflerin çokça yer alması, başlangıcı bilinmemekle birlikte İslâmî bir renkle ortaya çıkan Tahir ile Zühre hikâyesine, hatta 18. yy'ın İstanbul yangınlarına telmihte bulunulması ("... tutuşup şöyle suzan oldu kim Cibali yangını, yanında bir köz gibi kalır") bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Osmanlı Türkçesiyle yazılmış metinlerin günümüz Türkçesine kazandırılmasında yapılan işlemin "dil veya metin çevirisi" değil "yazı çevirisi" olduğu gerçeğinden hareketle çalışmamızda sadeleştirme mantığından önce metni günümüz alfabesine aktarmak esas alınmıştır. Bununla, metnin ve müellifin üslubunun olabildiğince korunması, metnin yazıldığı yüzyılın Osmanlı Türkçesini okuyucunun da hissetmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda hâlen yaşamakta olan bazı kelimelerin okunuşunda eski Türkçedeki söylenişi değil günümüz Türkçesindeki okunuşu esas alınmıştır: *bazargân-bezirgân* gibi. Günümüz Türkçesinde hamt, abat, nadan şeklinde yazılan kelimeler, metnin diline ve ruhuna uygun hâliyle kullanılmıştır: *hamd, âbad, nâdan* gibi. Aynı şekilde *amma* (ama); *vardıkta* gibi anlaşılan kelimelerin orijinaline sadık kalınmıştır.

N'ola (baş üstüne, ne eksile ki, estağfurullah, hemen), *mezaristan, hasenat, zevk etmek, karar eylemek, tamam etmek, temaşa etmek* gibi günümüzde de anlaşılabilen ifadelere müellifin üslubundaki özgünlüğün yakalanması, metnin ruhuna nüfuz edilmesi bakımından dokunulmamıştır. *Saray-ı amire, bâb-ı saadet, evlad ü ıyal, şehir-i Bedeşan, ehl-i meclis, şükri-i Yazdan* gibi cümlelerin gelişinden anlamına kolayca ulaşılabilen tamlamalara; keza *kement, temaşa, sual, zevk, muhkem* gibi anlamı kolayca anlaşılacak kelimelere de aynı mülâhazalarla dokunulmamıştır. Keza,

kitapta sık geçen bazı birleşik fiiller ile bazı deyim, ikileme veya kalıp sözler günümüz Türkçesinden kısmî farklılıklar arz etmektedir. Ufak farklılıklarla günümüzde de kullanılan ve cümlelerin gelişinden anlam çerçevesine kolayca ulaşılabilen bu deyim veya söz takımlarının anlaşılabilir olanlarına da -müellifin üslubunu korumak için- yer yer dokunulmamıştır. Mesela; *canına kâr eylemek* (canından bezdirmek), *el yumak* (yüz çevirmek), *hayran olmak* (şaşırp kalmak veya tuhaf karşılamak), *eline girmek* (eline geçmek; yüz yüze gelmek), *baş varmak* (bir şeyin sonuna ulaşmak), *tabançe urmak* (taban-çe vurmak: el ayasıyla sertçe vurmak), *ondan erişmek* (sonra varıp yetişmek), *önünden uğurlamak* (önünden savuşup gitmek), *leyke almak* (selam almak), *el cep etmek* (elini cebine atmak, para çıkarmak), *yabana söylemek* (boş yere, ulaşmayan hedefe konuşmak), *ezan vermek* (ezan okumak); *öteden* (öte yanda), *imdi* (şimdi), *pes* (bundan sonrası, öyle ise), *evvel dem* (ilkin), *başını öne salmak* (başını yere eğmek, yere bakmak) gibi...

Bu yapılırken cümlelerin ana dokusuna ve yapısal özelliğine dikkat edilmiştir.

Karşılaştırmalarda ortaya çıkan ve açıklama gereği duyulan durumlar (söz gelimi bir kelime veya kavramın anlamı veya bağlamı yahut orijinali) bir kez verildiyse ileride geçtiğinde tekrar verilmemiştir.

Bazı kelime veya kavramlar var ki sadeleştirilmesi metnin ruhuna zarar vermektedir. Özelliği olan bu durumdaki kelime veya kavramlar ya sadeleştirilmemiş veya zorunlu olarak sadeleştirildiyse orijinali, sadeleştirilmesine gerek görülmediyse anlamı dipnotta verilmiştir: “temcit vermek” gibi (bkz. 52).

Bilindiği gibi eski metinlerde satır başı veya paragraf bulunmamaktadır. Metnin hikâye dokusunun iyi anlaşılması

için gereklikçe satırbaşı ve paragraf yapılmış ve ‘hikâye içindeki hikâyeler’ için de ara başlıklar konmuştur. Ayrıca, metnin tamamında noktalama işaretleri de tarafımızdan düzenlenmiştir.

Ancak anlamına ulaşamama ihtimali düşünülen ve bugün kullanılmayan bazı tamlamalar sadeleştirilmiştir: *tığların üryan etmek*, (kılıçlarını kınından çıkarmak), *tahsin eylemek* (iltifat etmek; takdir etmek, alkışlamak), *yamana dolmak* (çetin zamanlara ulaşmak), *yap yap* (yavaş yavaş), *don be don* (bir don bir gömlek veya çeşitli tonlarda) gibi...

Eski Türkçeden günümüz Türkçesine devreden bazı kelimeler, ince bir ayırım farkıyla anlam değişikliğine uğramışlardır. Söz gelişi “iyi” sıfatı zarf olduğunda “beğenilen, onaylanan ve kabul gören; hayırlı; uygun; yeterli vb anlamlarda iken bu kelime eski Türkçede “oldukça, çok fazla” anlamına da kullanılmıştır: “Bu yolda seni iyi zahmete müptelâ eyledik” gibi.

Yazı çeviri esasına dayanan bu çalışmamızda kusur bulunmadığı söylenemez. Gayret bizden tevfik O’ndandır.

Recep Seyhan

Nisan 2016, İstanbul